

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Савченко О. В.

Український державний хіміко-технологічний університет

У статті окреслено особливості комунікативних методів викладання усного перекладу. Зокрема, з'ясовано основні засади використання комунікативного методу в професійній підготовці перекладачів в реаліях інноваційної освітньої парадигми. Схарактеризовано технології та умови, необхідні для реалізації моделі професійної підготовки перекладачів з використанням елементів говоріння як комунікативного методу навчання. Згадано виклики, з якими зіткнувся сучасний світ з огляду на глобалізаційні процеси, які мали величезний вплив на освітню сферу. Розглянуто завдання, розв'язання яких залежить від впровадження комунікативних технологій у процес підготовки майбутніх фахівців-перекладачів. Актуалізовано основну мету навчання перекладу, а саме формування у студентів системи компетенцій, які дають можливість їм повною мірою брати участь у професійній діяльності.

Наголошено на комплексі стадій підготовки фахівців-перекладачів. Дефіновано комунікативний метод, визначено його особливості, принципи застосування в навчальному процесі, компоненти, з яких він складається, і компетентності, для формування яких він є оптимальним освітнім інструментом. Проаналізовано класичні роботи з вивчення комунікативного методу.

Розкрито принципи комунікативного навчання спілкування. Увагу зосереджено на необхідності всебічного впровадження комунікативного методу в процес підготовки майбутніх перекладачів й належному аргументуванню цього процесу.

Постульовано, що останніми роками все більше уваги в освітній сфері приділяється її професійному змісту та комунікативним компетенціям, оскільки будь-який вид професійної діяльності людини пов'язаний з процесом міжособистісного спілкування. Засвідчено важливість комунікативної компетентності студента для формування комплексу якостей, які відповідають еталонному профілю ідеального комунікатора.

Ключові слова: комунікативний метод, сучасні методи освіти, підготовка перекладачів, усний переклад, методика викладання.

Savchenko O. V. Peculiarities of communicative methods of teaching interpretation. The article deals with the specifics of communicative methods of teaching interpretation. The article reveals the main features of using the communicative method in the professional training of interpreters in the realities of an innovative educational paradigm. The author describes the main technologies and conditions necessary for the implementation of the model of professional training of interpreters using the elements of the communicative method of teaching speaking. He mentions the challenges faced by the modern world due to globalization processes, which subsequently had a huge impact on the educational sphere. The article deals with the tasks to be solved exclusively through the introduction of communication technologies in the process of training professional translators. The main objective of translation training is considered, namely, to form a system of competencies for students, allowing them to fully participate in professional activities. The full complex of stages of training professional translators is considered in this article. The definition of the communicative method, its peculiarities, principles of its application in the educational process, the components it consists of and the competences for the formation of which it is an optimal educational tool are presented. The classical works on studying the communicative method are analyzed. A number of unresolved issues are singled out. The principles of communicative learning are disclosed in the article. In the article, the author pays special attention to the need for a comprehensive introduction of the communicative method in the process of training future interpreters, arguing this need.

It is postulated that in recent years, more and more attention in the educational sphere is paid to its professional content and communicative competences, since any type of human professional activity is connected with the process of interpersonal communication. The study found that a student's communicative competence is expressed in a set of qualities that are consistent with the benchmark profile of an ideal communicator.

Key words: communicative method, modern education methods, training of translators, interpretation, teaching methods.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасна освіта стикається із все новими й новими викликами, на які необхідно реагувати не лише вчасно, а й ефективно. Насамперед потребують безперервного еволюційного розвитку методики викладання, які дуже швидко втрачають свою ефективність з тих або тих причин. Тому

перед педагогічною наукою постає питання випрацювання ефективних методів викладання цілої низки навчальних предметів.

Новітні методики викладання усного перекладу безперечно повинні ґрунтуватися на всебічному використанні сучасних комунікативно-інформаційних технологій. По-перше, це дає змогу ще у про-

цесі навчання долучити майбутніх спеціалістів до сучасних світових технологічних трендів. По-друге, сучасний світ сприяє використанню технічного прогресу задля створення особливого освітнього простору з ефектом повного заглиблення в мовне середовище, що, безперечно, відіграє позитивну роль у підготовці майбутніх перекладачів.

В умовах зростання й розвитку комунікаційних процесів між різними країнами, в час, коли людину постійно оточують так звані міжкультурні та міжмовні комунікативні ситуації, питання підготовки фахівців, які забезпечують комунікацію між представниками різних лінгвокультур, набуває особливого значення.

Це важливо здебільшого для успішного виконання комунікантами певних професійних завдань. У цьому сенсі професійна прагматика перекладу, її орієнтація не просто на спілкування на стику двох лінгвокультур, а на поліфункціональну професійну діяльність комунікантів ставить перед педагогічною наукою нові завдання пошуку ефективних методів оволодіння необхідними компетенціями. Вони полягають в тому, щоб:

- інтегрувати нові функціонально-діяльнісні перекладацькі реалії до перекладознавства;
- розробити на їхній основі якісно нові теоретичні положення й переробити наявні;
- сформувати методичну концепцію викладання перекладу;
- на основі якісної взаємодії теоретичних і методичних положень, що підкріплюються реальною перекладацькою практикою, розробити модель використання комунікативних методів викладання усного перекладу;
- вивести студента у функціональну сферу актуальних перекладацьких компетенцій.

У цьому сенсі основною метою процесу навчання перекладу є формування у студентів системи компетенцій, які дають змогу їм ефективно брати участь у діяльності щодо забезпечення професійно орієнтованої міжмовної комунікації в ролі перекладача. Тут переклад передусім постає як вид мовленнєвої діяльності в білінгвальному середовищі, у якому перекладач є мовним посередником між двома комунікантами, мотивованими в прямій або непрямій формі на спілкування і володіння білінгвальною сутністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі методики навчання перекладу приділяла увагу велика кількість як вітчизняних, так і закордонних мовознавців (А. В. Анненкова, Д. І. Бакало, Г. А. Самойленко, Н. М. Соболев, Г. В. Чернов, Л. М. Черноватий, D. Gile, F. Holliday, D. Hymes, M. Lederer, M. Long, P. Porter, F. Pennycook, R. Phillipson, P. Sullivan та ін.). Науковці торкалися проблем теорії усного перекладу, психолінгвістичних моделей перекладу, питань формування перекладацької й професійної компетентностей. Однак комунікативному підходу до навчання перекладу студентів мовних спеціальностей з урахуванням їхньої до цього готовності приділено недостатньо уваги.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є розглянути особливості комунікативних методів викладання усного перекладу та обґрунтувати їх необхідність у навчальному процесі майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перекладацька діяльність не є спонтанною. Мотиваційне джерело для здійснення такої діяльності знаходиться зазвичай поза перекладачем. Потреба перекладу детермінована соціальним замовленням на таку діяльність в умовах, коли комуніканти (або один з комунікантів) не володіють білінгвальною сутністю в межах відповідної мовної пари або коли в умовах тієї чи тієї ситуації наявні білінгвальні сутності комунікантів (або одного з них) не можуть бути застосовані.

Викладання засад перекладу починається на певній стадії вивчення іноземної мови, коли сформовано достатні для цього мовні й мовленнєві компетенції в царині іноземної мови. Ступінь їх достатності показує рівень володіння й здатність застосування в мовній діяльності нормативної граматики іноземної мови та її лексичного ядра. Ця первинна лексико-граматична компетентність передбачає, що студент володіє не формальним набором певної кількості граматичних правил і лексичних одиниць, а актуальною частиною асоціативно-когнітивного поля, яка є достатньою для здійснення мовної діяльності іноземною мовою в межах заданої кількості предметних та ситуативних полів.

Орієнтація на формування перекладацьких компетенцій має бути вже в методиці початкового й основного нормативного курсу іноземної мови як елемент ранньої спеціалізації. Особливості методики викладання іноземної мови з орієнтацією на переклад і без неї об'єктивно відображаються в різному ступені підготовки студентів до сприйняття методичних установок та матеріалу курсу перекладу.

При цьому цілісність навчально-освітнього й методичного процесу з формування компетенцій мовної діяльності іноземною мовою, що мають в собі серед іншого й перекладацькі компетенції, актуалізує розгляд основних питань методики викладання іноземної мови, орієнтованої на подальше включення перекладу.

У наш час діяльність освітньої організації (ЗВО, онлайн-платформи тощо) будь-якого рівня орієнтована на підвищення якості навчально-виховного процесу. В умовах збільшення пізнавального інтересу студентів до вивчення іноземної мови, вільного доступу до автентичної літератури й можливості безпосереднього спілкування з іноземцями в країні мови, яку вивчають, залишається не розв'язаною проблема формування готовності до комунікації іноземною мовою.

Так, під час комунікативного акту зазвичай студент-перекладач відчуває труднощі в спілкуванні зі своїми співрозмовниками, що викликає дискомфорт і незрозуміння, ускладнює міжособистісне спілкування. Це зумовлено відсутністю в освітніх організаціях середньої та вищої освіти чітко встановлених правил конструктивної комунікації,

а також мотиваційної готовності студентів до розвитку їхньої комунікативної креативності в процесі вивчення іноземної мови.

Отже, з метою подолання мовного бар'єру в спілкуванні, створення сприятливої мотиваційної бази для комунікації необхідно активізувати діяльність і організувати роботу, спрямувавши її на випрацювання педагогічних технологій, які дадуть змогу усунути дефіцит комунікації й підготувати студентів до реального спілкування.

Сутність комунікативної концепції під час навчання іноземної мови полягає в тому, що в процесі навчальних занять створюються спеціальні умови, у яких студент, спираючись на набуті знання, самостійно розв'язує комунікативні завдання засобами іноземної мови в процесі моделювання ситуацій професійного спілкування або в процесі пошуку рішень під час читання наукової літератури.

Навчання іноземної мови є передусім творчим процесом. Це означає, що воно не може бути повністю алгоритмізованим, оскільки неможливо дати алгоритми породження безлічі ймовірних комбінацій мовних одиниць. Водночас оволодіння іншомовною лексикою можна сприймати як набуття здатності перебувати студентів у властивій людині соціально-комунікативній позиції, однак вже в іншомовному коді. Відповідно до цього спілкування мовою, яку вивчають, є необхідним складником процесу навчання і водночас метою цього навчання, основним засобом та вмінням її досягнення.

П. Салліван зазначає, що навіть поверховий погляд на комунікативний метод (далі – КМ) показує, що він нерозривно пов'язаний із цінностями й установками, усталеними в суспільстві [10, 121]. Наприклад, поняття, які використовуються в КМ, – такі як залучення до навчання самих студентів, право вибору, обмін ролями, моніторинг навчання, руйнування усталених ієрархічних бар'єрів, – несуть ідеологічний сенс щодо вибору, свободи й рівності, які не скрізь розуміють однаково.

Бурхливе зростання наукових знань вплинуло на зміну поглядів у педагогічній науці, а також і на комунікативний підхід до навчання іноземних мов. Були розроблені комунікативні вправи, які за своєю структурою й характером повинні бути подібні до процесу спілкування.

П. Салліван говорить, що західні ідеологічні установки не тільки виражені в принципах КМ, а й проявляються в типових для КМ формах роботи, серед яких – робота в парах, у групі, заповнення лакун інформації. Наприклад, коли студентам пропонується робота в парах або групі, передбачається, що в них є право вибору, з ким і про що говорити, у них однакове ставлення до всіх у класі. Якщо заповнюються інформаційні лакуни, то знову ж таки можна говорити про рівність, тому що студент знає те, що невідомо іншим (навіть викладачеві). Звідси випливає, як каже П. Салліван, що нерівні, ієрархічні взаємини не сприяють комунікативній методиці викладання [10, 124].

Ф. Холлідей, Ф. Пеннікук, а також деякі інші вчені підтримують думку П. Саллівана [2; 7]. Але Р. Філіпсон критично ставиться до того, що останніми

десятиліттями західні методики викладання дуже активно запозичуються незахідними країнами. Він відзначає, що освіта – це частина певних культурних традицій і методика викладання пов'язана із суспільними установками [8, 298].

Ф. Пеннікук упевнений, що «викладачам слід серйозно задуматися над методами, заснованими на своєму власному досвіді, особистісних установках, соціальних, культурних та політичних умовах, над даними про колективні та особисті потреби своїх студентів тощо» [7, 606]. Таким чином, застосування КМ веде до розв'язання складних соціальних та лінгвістичних питань, тобто викладачі повинні підходити до КМ критично. С. Савиньон зауважує, що «КМ, створені для ефективнішого спілкування, будуть продовжувати досліджувати і адаптувати до певних умов» [9, 274].

На думку П. Саллівана, якщо КМ використовується у всьому світі, то його визначення має бути розширено [10, 128]. Учена вважає, що КМ потрібно підлаштувати під соціальні та культурні установки того чи того суспільства. Якщо КМ спрямований на забезпечення справжньої комунікації, тобто комунікації на міжкультурному рівні, то він не повинен репрезентувати тільки західне уявлення про стиль спілкування. Щобільше, справжня комунікація повинна ґрунтуватися на багатогранному поданні вживання мови й комунікації [4, 201]. Суть у тому, що КМ може реалізовуватися не лише через роботу в парах, групах, а також через інші форми роботи, які більше підходять для цього культурного контексту.

Є. Пасів сформулював принципи комунікативного навчання спілкування, які, ймовірно, дають найповніше уявлення про комунікативний підхід:

1. *Принцип мовленнєво-розумової активності.* Мислення починається з проблеми. Початковим моментом мислення є проблемна ситуація, яка й визначає залучення особистості в розумовий процес. Таким чином, згідно з принципом мовленнєво-розумової активності, змістовною основою комунікативного навчання слугує проблемність.

2. *Принцип індивідуалізації.* Навчання іноземної мови вимагає індивідуального підходу. Це пов'язано з тим, що спілкування завжди індивідуальне, забарвлене й зумовлене всіма рисами індивідуальності людини (індивідуальне, суб'єктне й особистісне).

3. *Принцип функціональності* доволі багатогранний і є визначальним у системі навчання спілкування. Передусім він окреслює функціональний добір і організацію мовних засобів. Функціональність полягає, нарешті, в тому, що кожен вид мовної діяльності засвоюється на основі вправ, пов'язаних з конкретним видом діяльності при їх тісній взаємодії.

4. *Принцип ситуативності* передбачає визнання ситуації як одиниці організації процесу навчання іншомовного спілкування. Ситуація в комунікативному навчанні сприяє презентації мовного матеріалу, формуванню мовних навичок, здатних до перенесення; розвиток таких якостей, як цілеспрямованість, динамічність, продуктивність, є основою організації мовних одиниць.

5. *Принцип новизни* також охоплює весь навчальний процес, а його реалізація надзвичайно важлива для успішності комунікативного навчання. Вті-

люючись, принцип новизни забезпечує підтримку інтересу до навчання, формування мовних навичок, здатних до перенесення, розвиток продуктивності й динамічності мовного вміння, розвиток комунікативної функції мислення [1, 134–261].

На основі розглянутих п'яти принципів навчання комунікативного спілкування можна дійти висновку, що комунікативний підхід дає змогу наочно уявити систему іншомовної комунікації (джерело, ситуація, канал зв'язку, зворотний зв'язок). При цьому комунікація – це складний, багатоплановий процес установалення й розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності та містить обмін інформацією, випрацювання єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння іншої людини.

Наразі спостерігаються такі особливості перекладацької діяльності, як відсутність чіткого поділу на усного та письмового перекладача, тобто від професійного перекладача потрібні вміння та здібності здійснювати обидва види перекладацької діяльності, а також підвищення вимог до питань технічного характеру письмового перекладу.

Тексти, подані до перекладу, є складними об'єктами, створеними за допомогою різного програмного забезпечення, результат перекладу необхідно надавати в тих же форматах. Інакше кажучи, підвищується вимога до технічної підготовки [6, 28].

Метою навчання іноземної мови є оволодіння мовною діяльністю. Отже, навчання іноземної мови студентів-перекладачів є передусім навчанням мовної діяльності. Кожен акт мовної діяльності є, як відомо, дією за висловом деякого змісту знаковою внутрішньокласовою формою або за змістом знакових висловів.

Мовне вміння пов'язано саме з «комунікативним» рівнем мислення. Щодо цього з урахуванням розумового аспекту мовне вміння полягає в тому, щоб здійснювати управління мовною діяльністю на основі моделей досвіду, моделей почуттів, моделей випадко-

вих ситуацій та вихідних результатів. Звідси потрібно розвивати мовне вміння в умовах розв'язання комунікативних завдань спілкування. Під час розвитку мовного вміння перед студентом повинні ставитися мовленнєво-розумові завдання, тобто потрібно звертати увагу на дискурс конкретних студентів.

При цьому, хоча комунікативний метод вимагає змін для конкретної ситуації, викладачам необхідно переглянути свої традиційні погляди стосовно методики викладання (наприклад, роль викладача як того, хто здійснює контроль і передачу знань). Для викладача іноземної мови завжди корисним є вивчення іншої культури, освіти та форм навчання. Це дає змогу поліпшити ефективність викладання усного перекладу у процесі підготовки майбутніх перекладачів.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Останніми роками все більше уваги в освітній сфері приділяється професійному рівню й комунікативним компетенціям студента, оскільки будь-який вид професійної діяльності людини пов'язаний з процесом міжособистісного спілкування. У цьому дослідженні виявлено, що комунікативна компетентність студента виражається комплексом якостей, які узгоджуються з еталонним профілем ідеального комуніканта.

У діалогах, дискусіях, ролевих іграх студенти набувають уміння ведення ділових переговорів, бесід, презентацій, вчать розв'язувати комунікативні завдання. Основні зміни відзначені в комунікативних знаннях студентів, націленості на ініціативу в спілкуванні, розвиток навичок слухання, рефлексії, досить вільної орієнтації в різних ситуаціях професійного спілкування.

Таким чином, підсумки роботи дають підставу для загального висновку про позитивний вплив використання комунікативних методів у формуванні професійних компетентностей студентів-перекладачів та необхідність їх подальшого застосування в процесі навчання іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пассов Е. И. Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования. Москва : Русский язык. Курсы, 2010. 568 с.
2. Holliday F. *Approative methodology and social context*. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 237 p.
3. Hymes D. On communicative competence. *J. B. Pride, J. Holmes (eds.). Sociolinguistics*. Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269–293.
4. Kramsch C., Sullivan P. N. *Appropriate pedagogy*. *ELT Journal*. 1996. Vol. 50. No 3. P. 199–212.
5. Long M. H., Porter P. A. Group work, interlanguage talk, and second language acquisition. *TESOL Quarterly*. 2016. Vol. 19 (2). P. 207–208.
6. Niederhauser J. S. Motivating Learners at South Korean Universities. *ENGLISH TEACHING FORUM*. 2012. Vol. 50. No 3. P. 28–31.
7. Pennycook F. The concept of method, interested knowledge, and the politics of language Teaching. *TESOL Quarterly*. 1989. Vol. 23 (4). P. 589–618.
8. Phillipson R. *Linguistic Imperialism*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 365 p.
9. Savignion S. J. Communicative language teaching: State of the art. *TESOL Quarterly*. 1991. Vol. 25 (2). P. 261–277.
10. Sullivan P. N. Playfulness as mediation in communicative language teaching in a Vietnamese classroom. *J. P. Lantolf (ed.). Sociocultural theory and second language learning*. Oxford : Oxford University Press, 2000. P. 115–131.

REFERENCES

1. Passov, Ye. I. (2010). *Osnovy kommunikativnoy teorii i tekhnologii inoyazychnogo obrazovaniya* [Fundamentals of communication theory and technology of foreign language education]. Moskva: Russkiy yazyk. Kursy [in Russian].
2. Holliday, F. (1994). *Approative methodology and social context*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Hymes, D. (1972). On communicative competence. *J. B. Pride, J. Holmes (eds.). Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 269–293.
4. Kramsch, C., Sullivan, P. N. (1996). Appropriate pedagogy. *ELT Journal*, 50 (3), 199–212.
5. Long, M. H., Porter, P. A. (2016). Group work, interlanguage talk, and second language acquisition. *TESOL Quarterly*, 19/2, 207–208.
6. Niederhauser, J. S. (2012). Motivating Learners at South Korean Universities. *ENGLISH TEACHING FORUM*, 50/3, 28–31.
7. Pennycook, F. (1989). The concept of method, interested knowledge, and the politics of language Teaching. *TESOL Quarterly*, 23 (4), 589–618.
8. Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
9. Savignion, S. J. (1991). Communicative language teaching: State of the art. *TESOL Quarterly*, 25 (2), 261–277.
10. Sullivan, P. N. (2000). Playfulness as mediation in communicative language teaching in a Vietnamese classroom. *J. P. Lantolf (ed.). Sociocultural theory and second language learning*. Oxford: Oxford University Press, 115–131.